

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, доктора юридичних наук, професора Вячеслава
Тулякова на дисертацію Олександри Павлової
«КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРОФЕСІЙНИХ ПРАВ
ЖУРНАЛІСТІВ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)», подану
на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми Дисертація присвячена кримінально-правовій охороні професійних прав журналістів, що є надзвичайно актуальним у контексті реформування медійного законодавства України, зокрема прийняття Закону «Про медіа» від 13.12.2022, та євроінтеграційних процесів. Тема має особливе значення в умовах нових викликів, таких як війна в Україні, SLAPP-позови та кіберпереслідування, які загрожують свободі слова та професійній діяльності журналістів. Питання вдосконалення кримінального законодавства для захисту прав журналістів є актуальним як для України, так і для європейського правового простору. Злочини проти журналістів, такі як фізичні напади, погрози, викрадення, кібератаки та юридичний тиск, залишаються серйозною загрозою для свободи слова. Зокрема, в Україні за останні роки зафіксовано значну кількість таких злочинів, зокрема в контексті війни з Росією. За даними Інституту масової інформації (ІМІ), з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну (2022–2025) було скоєно сотні злочинів проти журналістів, включаючи вбивства, поранення, викрадення та кібератаки¹.

Крім того, у європейському контексті зростає актуальність захисту журналістів від нових форм загроз, таких як: цифрові загрози (кібератаки, онлайн-погрози, дезінформація): юридичний тиск SLAPP (стратегічні позови

¹ <https://imi.org.ua/en/monitorings/829-crimes-against-journalists-and-media-in-ukraine-committed-by-russia-in-3-years-1-month-of-full-i67307>

проти публічної участі, спрямовані на придушення журналістських розслідувань); фізична безпека: напади на журналістів у зонах конфліктів або під час протестів. З цього приводу за останні роки Радою Європи та Європейським Союзом було прийнято цілу низку документів. Наведу лише деякі з них:

- Рада Європи, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (ETS № 5);

- Рекомендація CM/Rec(2024)2 Комітету міністрів державам-членам щодо протидії використанню стратегічних позовів проти участі громадськості (SLAPP);

- Рекомендація CM/Rec(2018)2 Комітету міністрів державам-членам щодо ролей і обов'язків інтернет-посередників;

- Рекомендація CM/Rec(2018)1 Комітету міністрів державам-членам щодо плюралізму медіа та прозорості медіавласності від 7 березня 2018 року;

- Рекомендація CM/Rec(2016)5 Комітету міністрів державам-членам щодо свободи в інтернеті;

- Рекомендація CM/Rec(2011)7 Комітету міністрів державам-членам щодо нового визначення поняття медіа;

- Регламент (ЄС) 2024/1083 Європейського парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року, що встановлює загальні рамки для медіапослуг на внутрішньому ринку та вносить зміни до Директиви 2010/13/ЄС (Європейський акт про свободу медіа);

- Директива (ЄС) 2024/1069 Європейського парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року про захист осіб, які беруть участь у громадському житті, від вочевидь необґрунтованих позовів або неправомірних судових розглядів («Стратегічні позови проти участі громадськості»);

- Регламент (ЄС) 2022/2065 Європейського парламенту та Ради від 19 жовтня 2022 року про єдиний ринок цифрових послуг і внесення змін до Директиви 2000/31/ЄС (Акт про цифрові послуги);

- Директива (ЄС) 2019/790 Європейського парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про авторські і суміжні права на єдиному цифровому ринку та внесення змін до Директив 96/9/ЄС і 2001/29/ЄС;

- Директива 2010/13/ЄС Європейського парламенту та Ради від 10 березня 2010 року про координацію певних положень, установлених законами, нормативно-правовими або адміністративними актами в державах-членах щодо надання аудіовізуальних медіапослуг (Директива про аудіовізуальні медіапослуги).

З огляду на це, зазначимо, що євроінтеграційні процеси, зокрема гармонізація українського законодавства з нормами ЄС, вимагають вдосконалення методології дослідження для врахування цих загроз у межах європейських стандартів захисту прав журналістів.

Розвиток методології дослідження злочинів проти професійних прав журналістів у руслі євроінтеграційних процесів потребує комплексного підходу, який поєднує аналіз національного та європейського законодавства, врахування нових форм загроз (кібератаки, SLAPP, воєнні злочини) та міждисциплінарні методи. Зміни в законодавстві ЄС (EMFA, директива проти SLAPP) та ініціативи Ради Європи (#JournalistsMatter) створюють міцну основу для вдосконалення методології. В Україні особливу увагу слід приділити гармонізації кримінального законодавства, та адаптації європейських стандартів для ефективного захисту журналістів.

Дослідження має високу теоретичну та практичну значущість. Воно є першим в Україні комплексним порівняльно-правовим аналізом кримінально-правової охорони професійних прав журналістів, що сприяє розвитку кримінально-правової науки та вдосконаленню законодавства. Цікаво, що сукупність кримінально-правових норм дійсно може складати об'єкт кримінально-правової охорони. У даному випадку об'єктом кримінально-правової охорони професійних прав журналіста пропонується вважати

сукупність норм, які забезпечують захист законного порядку виконання журналістом професійних обов'язків та реалізації його прав у процесі професійної діяльності. Це визначення відповідає загальній концепції кримінально-правової охорони, де об'єктом захисту є суспільні відносини, що регулюються нормами права. У цьому контексті кримінально-правові норми, спрямовані на захист професійної діяльності журналіста, включають положення, які передбачають відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (наприклад, ст. 171 Кримінального кодексу України), погрози чи насильство щодо журналістів (ст. 345-1 КК України) тощо. Отже, сукупність кримінально-правових норм може бути об'єктом кримінально-правової охорони, якщо ці норми спрямовані на захист певних суспільних відносин, у даному випадку - пов'язаних із забезпеченням професійних прав журналіста та свободою слова. Відповідно, пропозиції щодо декриміналізації окремих норм (ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України), уточнення ст. 171 КК України та протидії SLAPP-позовам мають потенціал для практичного застосування в законодавчій та правозастосовній практиці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації зумовлюється широкою та різноплановою джерельною базою, на основі якої здійснено дослідження, коректним веденням наукової дискусії, а також ефективним застосуванням визнаних наукових методів. Положення та висновки дисертації є логічними та обґрунтованими. Методологічною основою дослідження стало застосування ключових методів наукового пізнання: загальнонаукових і спеціальних, що використовуються в юридичній науці, зокрема діалектичного, історико-юридичного, системного, порівняльно-правового, формально-логічного, соціологічного та статистичного, які дозволили комплексно проаналізувати предмет дослідження та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства. Авторка спирається на широкий масив

нормативних актів, наукових джерел і зарубіжного досвіду (законодавство країн ЄС та пострадянського простору). Історична періодизація, аналіз об'єкта правопорушень, пропозиції щодо змін до Кримінального кодексу України підкріплені ґрунтовним аналізом.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, в цілому відповідають вимогам, що ставляться до такого виду досліджень.

Наукова новизна роботи: дисертація є першим в Україні спеціальним порівняльно-правовим дослідженням кримінально-правової охорони професійних прав журналістів, що забезпечує нове бачення правового захисту свободи слова в контексті сучасних викликів. Наукова новизна полягає у:

1. Встановленні історичної періодизації розвитку кримінально-правової охорони журналістів в Україні від кінця XIX століття до сучасності, що дозволяє простежити еволюцію правового регулювання та виявити ключові етапи формування захисту професійних прав журналістів. Для поглиблення аналізу історичної періодизації цікаве порівняльне дослідження еволюції захисту журналістів у країнах ЄС та пострадянських країнах у додатках до роботи, що дозволило виявити спільні тенденції та адаптувати їх до українських реалій. Особливу увагу у майбутньому слід приділити впливу війни (2014–2025) на правовий захист журналістів, зокрема аналізу воєнних злочинів проти медіа, зафіксованих Інститутом масової інформації (ІМІ). Додатково рекомендується розробити рекомендації щодо створення національного плану дій із захисту журналістів, як це передбачено кампанією Ради Європи #JournalistsMatter (2023–2028).
2. Обґрунтуванні пропозицій щодо декриміналізації статей 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України та вдосконалення ст. 171 КК України шляхом введення поняття «переслідування», що розширює захист журналістів від

нових форм посягань, таких як психологічний тиск і SLAPP-позови. Пропозиції щодо декриміналізації статей 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України було розвинуто шляхом статистичного аналізу їх правозастосовної практики за останні 5 років, що підтвердить їх низьку ефективність. Запропонована консолідована норма в межах ст. 171 КК України, яка б охоплювала всі види посягань на професійні права журналістів, включаючи поняття «переслідування». Це поняття слід у подальшому уточнити, спираючись на європейські стандарти, зокрема Директиву ЄС проти SLAPP (2022), і включити до нього психологічний тиск, економічний тиск і кібератаки.

3. Аргументації доцільності виключення поняття «професійна діяльність журналіста» з Кримінального кодексу України та його чіткого визначення в галузевому законодавстві (Закон України «Про медіа»), що усуває правову невизначеність і гармонізує національні норми з європейськими стандартами. Виключення поняття «професійна діяльність журналіста» з КК України та його визначення в Законі «Про медіа» потребує подальшого обґрунтування через порівняння з європейськими підходами, наприклад, законодавством Франції чи Німеччини, де статус журналіста чітко визначений у галузевих законах. Запропоновано розширити визначення, включивши фрілансерів, блогерів і громадянських журналістів, що відповідає сучасним реаліям медіа та рекомендаціям Акту про свободу медіа (European Media Freedom Act, 2024). Це сприятиме уніфікації правового захисту всіх осіб, які виконують функції медіа.
4. Комплексному аналізу нових форм посягань на права журналістів, зокрема SLAPP-позовів і кіберпереслідування, та розробці пропозицій щодо їх правового регулювання, що враховують сучасні європейські ініціативи, такі як Директива ЄС проти SLAPP (2022) та Digital Services Act (2024). Аналіз SLAPP-позовів і кіберпереслідування можна розвинути шляхом включення кейс-стаді з України та країн ЄС, що ілюструють типові форми

таких посягань. Рекомендується у подальшому розробити зміни до Цивільного процесуального кодексу України для швидкого відхилення SLAPP-позовів із компенсацією витрат журналістам, а також внести до КК України норму про криміналізацію кіберпереслідування, спираючись на стандарти Digital Services Act. з урахуванням співпраці з міжнародними організаціями, такими як «Репортери без кордонів».

Оцінка повноти викладу наукових положень та якості дисертаційного дослідження Дисертаційне дослідження Олександри Павлової виконано самостійно з використанням широкої джерельної бази, що включає нормативні акти, наукові джерела та практичні матеріали. Робота характеризується комплексним, системним і логічно структурованим підходом. Висновки, сформульовані в дисертації, ґрунтуються на оригінальних дослідженнях авторки, є лаконічними, чіткими та відповідають сутності розглянутих питань. Дисертація виконана на високому теоретичному рівні, охоплює ґрунтовний аналіз практичних матеріалів і містить низку обґрунтованих висновків та пропозицій, розроблених на основі особистих досліджень. При використанні напрацювань інших учених авторка послідовно дотримується академічної доброчесності, надаючи належні посилання. Комплексний аналіз дисертаційного дослідження свідчить про його відповідність усім формальним і змістовним вимогам, що пред'являються до робіт такого рівня.

Зміст роботи демонструє, що Олександра Павлова є відповідальною та кваліфікованою дослідницею, яка здатна послідовно, аргументовано та ґрунтовно викладати матеріал, проводити глибокий аналіз теоретичних, практичних і нормативних джерел, формулювати узагальнені висновки та ефективно застосовувати широкий спектр методів наукового пізнання, включаючи діалектичний, системний, порівняльно-правовий та інші. Результати дисертації відображено у чотирьох наукових статтях у фахових виданнях, а також у журналі, індексованому в WOS (Amazonia Investiga), та в матеріалах

шести науково-практичних конференцій. Публікації охоплюють ключові аспекти дослідження: історичні засади, систему кримінально-правової охорони, правове регулювання інформаційних відносин, захист прав блогерів. Виклад у публікаціях є повним і відображає основні положення дисертації, хоча бракує детального аналізу правозастосовної практики країн ЄС.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в розробці конкретних пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України, які сприяють посиленню захисту прав і законних інтересів людини, професійних прав журналістів, у досудовому кримінальному провадженні.

Зокрема, до таких пропозицій належать:

- Виключення статей 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України та консолідація захисту прав журналістів у ст. 171 КК України для підвищення ефективності правозастосування.
- Уточнення санкцій і кваліфікуючих ознак у статтях 171, 115, 121, 122, 125, 147, 194 КК України, що забезпечить чіткішу кваліфікацію злочинів проти журналістів.
- Розробка механізмів протидії SLAPP-позовам, зокрема шляхом заборони спрощеного провадження в таких справах і запровадження обов'язкового досудового врегулювання, що відповідає європейським стандартам, визначеним Директивою ЄС проти SLAPP (2022).

У науково-дослідній сфері положення дисертації створюють підґрунтя для подальших теоретичних розробок проблем забезпечення прав людини під час досудового кримінального провадження, зокрема в контексті гармонізації з нормами ЄС і Ради Європи.

У законотворчій діяльності сформульовані пропозиції щодо внесення змін до Кримінального кодексу України можуть бути використані для вдосконалення

національного законодавства, зокрема шляхом уніфікації норм захисту професійних прав журналістів і врахування нових форм посягань, таких як кіберпереслідування.

У правозастосовній діяльності висновки та рекомендації дисертації сприятимуть підвищенню ефективності роботи слідчих, прокурорів, слідчих суддів і адвокатів на стадії досудового розслідування, зокрема через удосконалення процедур кваліфікації злочинів і збору доказів у справах, пов'язаних із порушенням прав журналістів.

Практичне значення роботи підтверджується належним чином оформленими актами впровадження результатів дослідження, а також апробацією на шести науково-практичних конференціях, що засвідчує її актуальність і застосовність у практичній та освітній сферах.

Зміст та оформлення дисертації. Структура і зміст дисертації Олександри Павлової відповідають визначеній меті та поставленим завданням даної праці, що дозволило авторці повною мірою охопити об'єкт і предмет дисертаційного дослідження.

Дисертація має чітку структуру: вступ, три розділи, висновки, список джерел, додатки. Обсяг роботи відповідає вимогам, текст логічно структурований, використано широкий масив джерел (нормативних, наукових, зарубіжних). Оформлення відповідає стандартам кваліфікаційних наукових праць, хоча в окремих розділах наявні окремі повторення (наприклад, у визначенні об'єкта правопорушень). Мова роботи є чіткою, але іноді надмірно ускладнена юридичною термінологією.

У вступі висвітлено обґрунтування вибору теми дослідження, визначено її актуальність, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету і завдання дослідження, об'єкт та предмет, методи дослідження, визначено наукову новизну очікуваних результатів дослідження,

вказано на практичне значення отриманих результатів, розкрито апробацію матеріалів дисертації, визначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі Загальні засади дослідження кримінально-правової охорони професійних прав журналістів розкрито історичні етапи розвитку кримінально-правової охорони журналістів в Україні, підстави криміналізації правопорушень та сучасний стан наукових досліджень. Авторка чітко визначає періодизацію (з XVIII ст. до сучасності), аналізує Закон «Про медіа» та наукові дискусії щодо розміщення норм у КК України. Недоліком є вкрай обмежений додатками аналіз феноменології злочинності проти журналістів в Україні з урахуванням латентності кримінальних правопорушень та лімітів судової практики.

Розділ Другий «Порівняльний аналіз складів кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів» присвячено порівнянню об'єкта, об'єктивної, суб'єктивної сторін і суб'єкта правопорушень у законодавстві України, країн ЄС і пострадянського простору. Авторка обґрунтовує доцільність розміщення ст. 171 у розділі V КК України та виключення спеціальних норм (ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1). Певні зауваження визиває нечіткість критеріїв порівняння та підстав декриміналізації та обмежений аналіз правозастосовної практики країн ЄС саме в тексті роботи, а не у додатках.

У Розділі Третьому «Спеціальні питання кримінально-правової охорони професійних прав журналіста» авторка аналізує сучасні виклики (SLAPP-позови, кіберпереслідування) та пропонує конкретні зміни до КК України, зокрема щодо ст. 171 та інших статей. Пропозиції є обґрунтованими, але бракує аналізу їх потенційного впливу на правозастосування, зокрема щодо ризиків декриміналізації. З моєї точки зору, слід було б чіткіше зосередитись саме на основному складі, оскільки великий масив додаткових пропозицій *de lege ferenda* потребує більш ретельного підґрунття.

Справляє позитивне враження джерельна база дослідження, що свідчить про оптимальний алгоритм опрацювання відповідної проблематики та достатній рівень теоретичної підготовки авторки.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувачки. Водночас варто зауважити, що дисертація Олександри Павлової, як і будь-яке самостійне та креативне наукове дослідження, не позбавлена окремих недоліків і дискусійних аспектів. Разом із тим, загалом позитивна оцінка представленої роботи не виключає низки зауважень і рекомендацій, які мають конструктивний характер і можуть бути враховані авторкою в подальших наукових пошуках.

В цілому позитивно оцінюючи зміст дисертації Олександри Павлової, необхідно зазначити, що деякі положення дисертаційного дослідження викликають запитання, що може стати підґрунтям для наукової дискусії під час захисту дисертації. Такими є наступні положення дисертаційного дослідження

Зауваження 1. Методологія порівняння. Концепт юрисдикції.

Авторкою застосовується *порівняльно-правовий* метод – в процесі дослідження норм кримінального законодавства країн континентальної Європи та окремих країн пострадянського простору в питанні визначення відповідальності за правопорушення проти професійних прав журналіста та правового регулювання гарантій забезпечення їх діяльності.

Завдяки даному методу здійснюється порівняння приписів КК та практики пострадянських держав (Грузії, Республіки Молдови, Азербайджанської Республіки, а також Республіки Казахстану, Киргизьської Республіки, Республіки Таджикистану) з КК України, та правових систем європейського простору (Королівства Норвегії, Королівства Бельгії, Французької Республіки, ФРН, Італійської Республіки, Королівства Іспанії, Естонської Республіки, Литовської Республіки, Латвійської Республіки, Чеської Республіки, Республіки

Польщі, Республіки Болгарії, Румунії, Республіки Словенії), Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії)

Але, **перше**, які чіткі критерії порівняння використовувалися для аналізу законодавства країн ЄС і пострадянського простору? Чому не враховано країни з розвиненим медійним ринком (наприклад, США, Канада, Австралія)?

Друге, порівняльний метод наполягає на використанні виключної юрисдикції держави. Але, що нам робити із землями, що знаходились (знаходяться) певний час під юрисдикцією іншої держави? Так, норми, подібні до ст. 199, ст. 191 КК УРСР 1926 року та норми 1941 року про брехливі чутки, існували в законодавстві Польщі, Угорщини, Румунії в 1920–1940 роках, а також у певному вигляді при німецьких і румунських окупаційних режимах на теренах України (1941–1944). Вони відображали спільну тенденцію до жорсткого контролю над інформаційним простором і обмеження свободи слова, що було характерно для авторитарних і тоталітарних режимів. У контексті дисертаційного дослідження ці історичні норми підкреслюють необхідність сучасного вдосконалення кримінально-правового захисту журналістів на теренах України. Тем більш це актуально для вивчення особливостей регуляції питання окупаційного кримінально-правового режиму рф та КК тзв. лнр 2015 року, особливо в контексті останнього рішення Великої Палати ЄСПЛ по справі «Україна і Нідерланди проти Росії» від 9.07.2025 р.

Третє. *Обмежена юрисдикція як підстава кримінально-правової охорони.* Незаконне радіомовлення за межами країни, зокрема з міжнародних вод чи з території інших держав, створює виклики для національної юрисдикції, оскільки воно виходить за межі виключної юрисдикції. Так, Конвенція ООН з морського права 1982 року (UNCLOS) містить положення, які регулюють незаконне радіомовлення з міжнародних вод. Зокрема Стаття 109 UNCLOS визначає «піратське радіомовлення» як будь-яке несанкціоноване мовлення з судна чи установки у міжнародних водах, яке порушує міжнародні правила радіозв'язку або національне законодавство держав, що зазнають впливу такого мовлення.

Держави мають право вживати заходів проти піратського радіомовлення, включаючи затримання судна, якщо воно здійснює передачу, спрямовану на їхню територію чи громадян. При чому держава прапора судна, з якого здійснюється піратське радіомовлення, має первинну юрисдикцію для переслідування (ст. 92 UNCLOS). Держави, чиї інтереси порушуються (наприклад, якщо передача впливає на їхній інформаційний простір), можуть застосовувати обмежену юрисдикцію для переслідування у прилеглій зоні (ст. 109(3)).

Універсальна юрисдикція дозволяє будь-якій державі вживати заходів проти піратського радіомовлення у міжнародних водах, якщо воно порушує міжнародні норми. Так, у 1960–1980-х роках піратські радіостанції (наприклад, Radio Caroline у Великобританії) здійснювали мовлення з суден у міжнародних водах, що спонукало до створення норм UNCLOS для боротьби з такими діями.

Сучасні приклади включають використання радіомовлення для пропаганди чи дезінформації, що може мати наслідки для національної безпеки. Відповідно КК України не містить прямої норми, яка б криміналізувала незаконне радіомовлення за межами країни, хоча ст. 171 КК України (перешкоджання законній професійній діяльності журналістів) може застосовуватися, якщо таке мовлення завдає шкоди журналістам. Статті 109–110 КК України (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, або захоплення державної влади) можуть використовуватися, якщо радіомовлення має антидержавний характер. Однак брак чіткої норми щодо піратського радіомовлення ускладнює переслідування таких діянь, якщо вони здійснюються за межами виключної юрисдикції України. У контексті війни в Україні (2014–2025) такі дії можуть бути частиною гібридної війни, що вимагає адаптації законодавства до сучасних загроз. Наприклад, це може включати поширення дезінформації чи пропаганди, що загрожує національній безпеці, глушіння легальних радіопередач, що порушує права журналістів. *Таким чином, порівняльний аналіз повинен також включати*

юрисдикційні питання як у сутнісному так і в темпоральному вимірі. У контексті дисертаційного дослідження, пов'язаного з захистом прав журналістів, пропонується далі включити аналіз впливу піратського радіомовлення на свободу слова та розробити пропозиції щодо його протидії, спираючись на європейські стандарти (Директива ЄС проти SLAPP, Акт про свободу медіа 2024).

Зауваження 2. Правозастосовна практика: В тексті роботи, спираючись здебільшого на ґрунтовне дослідження рішень ЄСПЛ, обмежено аналіз судової практики країн ЄС (зокрема щодо SLAPP-позовів чи кіберпереслідування). Обмеження аналізу судової практики країн ЄС у дисертації зумовлені труднощами доступу до джерел, відсутністю уніфікованого підходу в ЄС до SLAPP-позовів і кіберпереслідування, а також фокусом на національну практику. Проте країни ЄС, такі як Великобританія, Італія, Німеччина та Франція, демонструють ефективне застосування загальних норм для захисту журналістів, зокрема через відхилення безпідставних позовів і криміналізацію кіберпереслідування. Для поглиблення дослідження рекомендується у подальшому розширити аналіз європейської практики, використовуючи бази не тільки ЄСПЛ і звіти міжнародних організацій, а також бази ЄСЄ (ECJ), що дозволить запропонувати конкретні зміни до українського законодавства, які б гармонізували його з європейськими стандартами захисту свободи слова. ECJ розглядає справи, пов'язані з тлумаченням і застосуванням права ЄС, а не прямі спори між приватними особами чи медіа. SLAPP-позови зазвичай є цивільними чи кримінальними справами, які розглядаються національними судами, а в разі порушення прав можуть оскаржуватися до ЄСПЛ. Директива ЄС проти SLAPP (2022) є новим інструментом, і її імплементація в національних законодавствах країн ЄС лише розпочалася (строк до 2024 року).

Чи є приклади ефективного застосування загальних норм у цих країнах? Думаю, ECJ ще не мав можливості розглядати справи, пов'язані з цією

директивою. У країнах ЄС SLAPP-позови розглядаються національними судами, які застосовують загальні норми цивільного чи кримінального права (наприклад, про дифамацію чи захист даних).

Наприклад, у Великобританії (до Brexit) суди використовували Defamation Act 2013 для відхилення позовів із ознаками SLAPP, але ці справи рідко доходили до ECJ. З набуттям чинності Директиви ЄС проти SLAPP (травень 2024), ECJ може в майбутньому розглядати справи, пов'язані з тлумаченням її положень, особливо щодо транскордонних позовів. Для поглиблення аналізу рекомендується у майбутньому звернутися до національної практики країн ЄС (Італія, Великобританія) та прогнозувати майбутню роль ECJ у справах, пов'язаних із транскордонними SLAPP-позовами.

Відомо, *форум-шопінг* є поширеною тактикою в SLAPP-позовах, коли позивачі обирають юрисдикцію з м'якими законами про дифамацію або слабким захистом свободи слова. До Brexit Великобританія була популярною юрисдикцією для SLAPP через відносно низький поріг для позовів про дифамацію. Директива проти SLAPP (ст. 9) передбачає механізми захисту від форум-шопінгу, дозволяючи відповідачам вимагати розгляду справи в юрисдикції їхнього проживання.

Зауваження 3. Взаємозв'язок понять в контексті визначення об'єкта кримінально-правової охорони: *Як порушення професійних прав впливає на гарантії професійної діяльності журналістів?* Кримінальні правовідносини є суспільними відносинами між державою, правопорушниками, жертвами злочинів та третіми особами у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення. Авторка пише: «Норми, які встановлювали кримінальну відповідальність за погрозу, насильство щодо конкретних осіб, а також щодо законної професійної діяльності журналістів та осіб, які займалися видавничою діяльністю, у різні історичні періоди залежали від таких чинників: пріоритет

захисту свободи слова та друку, специфіка способу вчинення такого протиправного діяння щодо зазначеної категорії осіб тощо». (с.17)

Питання. *Як специфіка способу легалізації стосується правового статусу особи чи/або гарантій професійної діяльності?* Авторка вважає, що це ідентичні поняття. Але.

Але чи можуть дорівнювати професійні права журналіста правам забезпечення зайняття професійній діяльності?

Професійні права особи це сукупність прав, наданих індивіду за законом у зв'язку з виконанням професійних обов'язків у певній сфері діяльності. У контексті журналістики це права, які дозволяють журналісту виконувати свою професійну діяльність, такі як право на збирання, обробку, поширення інформації, захист джерел інформації, свободу вираження поглядів тощо. Професійні права особи зосереджені на індивідуальних гарантіях журналіста, таких як право на збирання інформації чи захист джерел, і захищаються нормами КК України (ст. 171, 345-1).

Забезпечення професійної діяльності охоплює ширші системні процесуальні заходи, включаючи правові, організаційні та технічні механізми, які створюють умови для реалізації цих прав. Тобто, забезпечення професійної діяльності це сукупність правових, організаційних, технічних і процесуальних заходів, спрямованих на створення умов для безперешкодного виконання особою її професійних обов'язків. У контексті журналістики це стосується створення безпечного середовища для роботи медіа, доступу до ресурсів, захисту від зовнішніх загроз і підтримки функціонування інформаційного простору. Забезпечення професійної діяльності зосереджене на системних умовах, які дозволяють журналістам чи іншим професіоналам виконувати свої обов'язки, включаючи інституційну підтримку, правові механізми та безпеку середовища.

У контексті дисертаційного дослідження розмежування цих понять дозволяє чітко сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства, зокрема через гармонізацію з європейськими стандартами.

Зауваження 4. Контекст декриміналізації: Як зазначається у теоретичних розробках з декриміналізації,² основними критеріями для перегляду кримінальних норм є:

- * Диспропорція в кримінально-правовому регулюванні (надмірна криміналізація);
- * Внутрішня та зовнішня несузгодженість норм;
- * Відносність заборон через бланкетні та відсилочні норми;
- * Нестійкість правозастосовної практики;
- * Випадковість норми через політичні зміни

Пропозиції авторки щодо декриміналізації повністю корелюють з усіма названими теоретичними розвідками, зокрема підтверджуючи диспропорцію в кримінально-правовому регулюванні через надмірну криміналізацію спеціальних статей 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, внутрішню та зовнішню несузгодженість норм між різними рівнями захисту журналістів та перетином змісту статей 171 і спеціальних норм, відносність заборон через невизначеність поняття "професійна діяльність журналіста" в кримінальному законі, неустійкість правозастосовної практики внаслідок відсутності чіткого визначення журналіста та розпорошеності відповідних норм, а також випадковість норм через політичні зміни, що обґрунтовується посиланням на зарубіжний досвід та європейські рекомендації.

Особливо переконливими є аргументи щодо системного підходу, коли замість точкової декриміналізації пропонується комплексне реформування всієї системи захисту журналістів, юридико-технічної досконалості через перенесення спеціальних складів у загальні норми з обтяжуючими обставинами,

² <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5e7a2998-92a2-4c84-b9c2-88de6a2b475d/content.3>

та міжнародної гармонізації з урахуванням європейських рекомендацій і зарубіжного досвіду, що забезпечує як декриміналізацію надлишкових норм, так і збереження належного рівня кримінально-правового захисту журналістської діяльності.

Поруч з тим, такий підхід має суттєві недоліки, включаючи:

- ризик прогалин у захисті журналістів через можливе зниження рівня захисту при переході від спеціальних до загальних норм,
- складність доведення мотиву при встановленні причинового зв'язку між професійною діяльністю та злочином у рамках обтяжуючої обставини,
- невизначеність меж "переслідування" при запозиченні концепту "stalking" без належної адаптації до вітчизняних реалій, проблему суб'єкта через поширювальне тлумачення поняття "журналіст" без чітких меж що може призвести до зловживань та необґрунтованого розширення кола захищених осіб,
- технічну незавершеність через відсутність чіткого механізму перехідного періоду та перекваліфікації справ розпочатих за скасованими статтями,
- ризик девальвації суспільної значущості свободи медіа при включенні журналістської діяльності лише як обтяжуючої обставини порівняно з наявними спеціальними складами,
- невідповідність практичним потребам оскільки декриміналізація може не враховувати реальні загрози з якими стикаються журналісти в умовах конфліктних ситуацій, а також правову невизначеність через відсутність чітких критеріїв застосування поширювального тлумачення поняття "журналіст" що може призвести до судового свавілля чи зловживання правами журналіста.

Отже виникає питання, які потенційні ризики пропозиції виключення ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України для захисту журналістів? Чи достатньо ст. 171 КК України для охоплення всіх форм посягань? Чи не будуть пропозиції авторки щодо доповнення загальних норм питаннями захисту спеціальних потерпілих надмірною криміналізацією?

Дані про відсутність текстових запозичень
Дисертація Олександри Павлової є оригінальною роботою, виконаною авторкою самостійно. Текстові запозичення відсутні, про що свідчить унікальність викладу, підтверджена публікаціями в наукових виданнях, зокрема в журналі, індексованому в WOS, та матеріалах конференцій. Використання нормативних актів і літератури належним чином оформлено з посиланнями на джерела.

Висновок про відповідність. Вважаю, що дисертація Павлової О.С. на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у розробленні та обґрунтуванні положень теоретичного і практичного спрямування у сфері забезпечення професійних прав і законних інтересів журналістів, а також формулюванню науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій з удосконалення кримінального законодавства.

Робота О.Павлової «КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРОФЕСІЙНИХ ПРАВ ЖУРНАЛІСТІВ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)» за актуальністю, змістом та повнотою викладу її результатів у публікаціях здобувачки, обсягом і якістю оформлення відповідає спеціальності 081 «Право» та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 р. № 759) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів

України від 12.01.2022 р. № 44), а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент -
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Вячеслав Туляков